

Egy harmadik út égető szükségessége

Az utóbbi években úgy érzem magam, mintha a Titanicon lennék, amikor a hajó már léket kapott és süllyed, de erről szinte senki nem akar tudomást venni, s tovább folyik az önfeledt dínom-dánom, a kaszinók maximumra felfűtése annak érdekében, hogy az utasok minél gyorsabban repüljenek az áhított cél felé.

Sajnos nem költői túlzás azt állítani, hogy az emberi társadalom is olyan konok eltökéltséggel rohan a vesztébe, mint ahogy azt az elsüllyeszthetetlennek hirdetett Titanic tette, s a katasztrófára való felkészületlenség csak fokozza a párhuzamot: a különbség csupán annyi, hogy nekünk még van néhány százalék esélyünk arra, hogy elkerüljük a tragédia bekövetkeztét.

Hogy nagy a baj, azt számtalan, egymással összefüggő tünet mutatja a nyitott szemmel és elmével élők számára.

Talán az egyik legszembeötlőbb jel a társadalmi egyenlőtlenségek riasztó fokozódása: emberek milliárdjai csúsznak a reménytelen szegénységbe, miközben néhány milliárdnyi gazdag látványosan gyarapodik, s gátlástalanul költekezik. (Európa és Észak-Amerika 50 leggazdagabb embere együttesen ugyanakkora jövedelemmel rendelkezik, mint 2,7 milliárd szegény.)

A Föld lakosságának majdnem a fele (kb. 3 milliárd ember) napi 2 amerikai dollárnál kevesebből él, a rendszeresen éhezők száma megközelítőleg 1 milliárd fő. (Naponta 37 ezer kisgyermek hal éhen, s az ENSZ 2006-os jelentése szerint minden 15. másodpercben meghal egy gyermek a rossz minőségű víztől.)

A klímaváltozás következményeivel szintén lépten-nyomon találkozhatunk: eltűnő évszakok, pusztító árvizek, aszályok, szélviharok. (A kis csendes-óceáni szigetek lakói már riadtan tapasztalják a jégolvadás okozta tengerszint-emelkedést is.)

A fűtési számla és a villanyszámla drasztikus emelkedése, valamint az utazás megnövekedett költségei hazánkban is milliók napi negatív élményei közé tartoznak. A kőolaj kitermelése nem fokozható tovább, s az előrejelzések szerint 10 éven belül a földgáz és a szén bányászata is eléri a maximumot, amit fokozatos csökkenés követ.

A jelenlegi gazdasági világválság átmenetileg csökkentette ugyan az energiahordozók iránti igényt, ám a világ jelenlegi vezetői a válságból való kilábalás útját a gazdaság motorjának újbóli felfűtésében látják, ami a stagnáló kínálat és a növekvő kereslet következtében *3-6 éven belül soha nem látott erőforrásválságot idéz elő.* (A megújuló energiahordozók – szél, nap, víz, földhő, biomassza – a Földön megtermelt energiának csak 1-2%-át biztosítják, az általuk megtermelt energia mennyiségét ilyen rövid idő alatt nem lehet oly mértékben felfuttatni, hogy az a kevesebb kőolaj, földgáz és szén miatt jelentkező hiányt pótolja.)

Aki legalább egy kicsit figyel épített és természetes környezetére, annak látnia kell, hogy ilyen téren is milyen nagy gondok vannak: a talaj, a levegő és a vizek fokozódó szennyezése, a növekvő zaj, a mindent elborító szemét, a csökkenő zöldfelületek, a megbomlott egyensúlyú ökoszisztémák, a pusztuló természet napjaink szomorú realitásai. (Évente több ezer állat-, illetve növényfaj tűnik el a Föld felszínéről: 1970 óta a gerinces fajokhoz tartozó állatok egyedszáma több mint 30%-kal csökkent.)

Ezek után természetesen felmerül a kérdés, hogy van-e olyan út, amelyen haladva az emberiség elkerülheti a közelgő katasztrófát.

Az ipari társadalmak korszaka óta két utat próbáltak ki: a szovjet típusú szocializmust és a tőkés piacgazdaságot. Bár a jelenlegi világgazdasági válságban sokan az előbbihez való visszafordulásban vélik megtalálni a megoldást, a józanul gondolkodók számára azonban világos ennek az útnak a járhatatlansága, hisz egy olyan merev, szabadsághiányos világba vezetett, amely az embereknek sem anyagi, sem szellemi szükségleteit nem volt képes kielégíteni, amely mindent átalakítani szándékozó buzgalomban lerombolta a múlt értékeit, tönkretette a természeti környezetet, szétzilálta a családokat, szürkeséggé változtatta a sokszínűséget, s az emberek ígért fölemelése helyett egy mindenható párt uralmának vetette alá őket.

A másik út az, amely a jelenlegi katasztrófa előtti helyzethez vezette az emberi társadalmat: a neoliberais tö-

kés piacgazdaság útja. Ennek az útnak a fő hibája, hogy a Föld véges erőterében a gazdaság vég nélküli növekedését tételezi fel, ezt ösztönzi, s a kétes mutatók révén kimutatott gazdasági növekedést összetéveszti a fejlődéssel. A rövid távú anyagi haszon érdekében fölállozza a jövőt: olyan törvényeket erőltetett a világra, amelyek szerint a cégek tevékenysége sem a környezet, sem az egészség védelme érdekében nem korlátozható. A minden bajra orvossággként emlegetett piacfőlszabadtítás oda vezetett, hogy a Föld néhány tucat óriásvállalat telephelyévé vált, amelyek gátlástalanul kizsákmányolják bolygónkat s annak lakóit: eszeveszett áramokfutásokban nincs, aki megállítsa őket, ugyanis tulajdonosaik – a pénztöke hatalmasaival egyetemben – a gazdaságon kívül a politikát is uralják.

Az eddigiek alapján talán nyilvánvaló, hogy az emberi civilizációnak – s talán magának az emberi fajnak! – *csak akkor van esélye a fönnmaradásra, ha sürgősen talál egy harmadik utat, amely járható, s amely nem a biztos pusztulás, hanem az élet útja.* (A Tudomány Világfórumának résztvevői Budapesten 2005 novemberében megállapították, hogy az emberiségnek már csak 5-10 éve van arra, hogy leterjen a jelenleg követett helytelen útról.)

A helyzet azért nem teljesen reménytelen, mert a tenni vágyóknak nem nulláról kell indulniuk: évtizedek óta emberek ezrei tájékozódnak ebben az irányban, s az élen olyanok taposták az utat, mint Gandhi, Németh László, Veres Péter és Bibó István. (Napjaink Magyarországon a Fenn tartható Fejlődés Egyetemközi Kutatócsoport ezen a területen kifejtett munkássága az egyik legjelentősebb.)

Természetesen nem mindenki ugyanúgy képzei a harmadik utat, s az is nyilvánvaló, hogy végleges, kipróbált modell nem áll rendelkezésre, de a kezdeményezések biztatóak, s mindenképpen folytatandóak.

Íme egy, a szerző számára szimpatikus változat vázlatosa, vagyis a reményt nyújtó harmadik út főbb ismérvei:

a) Erkölcsi megújulás

Politikusok által gyakran hangoztatott vélemény, hogy „az erkölcs nem politikai kategória”, s ez sajnos meg is látszik a mai politika színvonalán. A tudós társadalom szerencsére felelősségteljesebb legjobbjai már a globalizáció kezdeti éveiben érezték a veszélyt, azt, hogy ezen a területen is sürgős változásokra van szükség: 1993. november 18-án 70 ország 1670 tudósa – köztük 102 Nobel-díjas – írt alá nyilatkozatot, amelyben kijelentették: „Új etikára van szükség.” *Az új erkölcs vezérlő elve a szeretet kell, hogy legyen*, amiből következik embertársaink tisztelete, az irántuk érzett szolidaritás, az elesettek, lemaradók számára nyújtott támogatás. Fontos megvalósítandó cél a felelősségteljes élet, ami azt jelenti, hogy felelősséget kell éreznünk saját és hozzátartozóink jövőjén túl embertársaink, az emberiség, sőt az egész földi élővilág jövőjével kapcsolatban is, s ennek megfelelően kell élnünk, cselekednünk.

Meg kell teremteni a türelem, a bizalom és az együttműködés kultúráját, s szükséges tudatosítani mindenki, hogy az élet szentsége mindenek fölött áll. (Ez utóbbiból természetesen következik a halálbüntetés, a hadviselés és az abortusz elvetése is.)

Fejlődésként csak olyan előrehaladás fogadható el, amely boldogabb emberi élethez vezet.

A leendő új erkölcs alapján csak a fenntartható fejlődés lehet a cél, aminek legfőbb jellemzője, hogy megvalósulása esetén minden nemzedék csak olyan mértékben elégíti ki a szükségleteit, amellyel nem veszélyezteti az eljövendő nemzedékek hasonló igényeinek azonos szintű kielégítését. (A jelenlegi világrend urai és lakóik szívesen értelmezik a fenntartható fejlődést fenntartható növekedésként, holott ezek egymás ellentettjei.)

b) A gazdaság átalakulása

Nem az ember van a gazdaságért, hanem a gazdaság van az emberért, vagyis a gazdaságnak nem egy szűk vezető réteg rövid távú anyagi haszonszerzését, hanem az emberiség hosszú távú boldog földi létét kell szolgálnia.

A gazdasági élet megtervezésekor, a gazdaság működtetésekor egyaránt tekintettel kell lenni az igen nagy veszélyeket magában hordozó globális felmelegedésre, vagyis teljes erőnkkel arra kell törekednünk, hogy a lehető legkevesebb hőcsapdagáz (széndioxid, metán) kerüljön a légkörbe.

A jelenlegi neoliberális piacgazdaságban minden olyan piaci eseményt, amelynek során valamilyen termék

vagy szolgáltatás „gazdára lel”, pozitívként könyvelnek el, ennek megfelelően a manapság használt gazdasági mutatók (GDP, GNI) nem tesznek különbséget a társadalom számára hasznos és káros tevékenységek között. Olyan új mutató kidolgozására van tehát szükség, amely a társadalom számára hasznos tevékenységet nyereségként, a társadalom számára káros tevékenységet veszteségként könyveli el. (Ezen új mutató kidolgozása alatt áll, a neve: a valódi fejlődés mutatója, GPI.)

A szűkös nyersanyag- és energiaforrások fokozott takarékoskosságot igényelnek az élet minden területén, így a gazdaságban is.

A gazdaság egészét a lehető legkörnyezetbarátabb módon kell működtetni.

Helyivé kell tenni a gazdaságot, vagyis a termelés túlnyomó részét olyan kis és közepes méretű üzemeknek kell adni, amelyek helyi nyersanyaggal, helyi munkaerővel, helyi tőkével a helyi piacra termelnek. A vállalatok optimális méretét a végzett tevékenység jellegének, az ellátandó körzet nagyságának és a működés környezetre gyakorolt hatásának együttes figyelembevételével kell kialakítani, de napjaink gazdasági életet eltorzító, a Földet tönkretévő, a demokráciát bohózzá degradáló óriáscegeire a jövőben semmi szükség.

A harmadik út világában kis bankok tevékenykednek, ezek a helyi lakosság pénzét kezelik, és kis kamatú hiteleiket is nekik nyújtják. A helyi pénzek használata általánossá válik.

Szabad kereskedelem helyett szabályozott kereskedelemre van szükség, s arra, hogy az áru a lehető legkevesebb kézen menjen át, amíg eljut a felhasználóhoz. Csak olyan terméket lehet forgalomba hozni, amelyek valódi szükségleteket elégítenek ki, így a boltok polcain a sok értéktelen kacat helyét tartós, könnyen javítható termékek foglalják el.

A mezőgazdaságban a kisbirtokok válnak jellemzővé, s újra megjelennek a közösen használt legelők és erdők. Uralkodóvá válik a természetközeli gazdálkodás.

A közösség a gazdaság minden egysége fölött ellenőrzést gyakorol: az ellenőrzést gyakorlók körét az adott gazdasági egység „hatósugara” határozza meg.

c) Társadalmi-politikai viszonyok

El kell tűnnie az emberek médián keresztül történő káros befolyásolásának.

A jövőben a jelenleginél jóval nagyobb hangsúlyt kell kapnia a sza-

badidős tevékenységnek, a munkán kívüli idő értelmes eltöltésének.

A civil társadalmat nagyon nagy mértékben meg kell erősíteni: pozitív értékeket hordozó, életképes közösségek sűrű hálózatának kell alkotnia a társadalom szövetét.

Kiemelt szerepet kell kapnia az egészségügynek, az oktatásnak és a kultúrának, hogy az emberek testileg, lelkileg, szellemileg egészségesek legyenek.

Arra kell törekedni, hogy a társadalom tagjai az életüket érintő minden fontos kérdésben valamilyen formában részesei legyenek a döntési folyamatnak, s ehhez rendelkezzenek kellő mennyiségű információval és döntési képességgel is.

A politikussá válásnak minden szinten két, azonos súllyal latba eső feltétele kell, hogy legyen: az erkölcsi és a szakmai alkalmasság.

A politikus az öt delegáló közösségtől csak olyan mértékű javadalmazást kaphat, amely eredményes munkájához feltétlenül szükséges, de semmiképpen sem alkalmas arra, hogy „megélhetési politikusok” tömegeit csábítsa a pályára. (A politikus fő jutalmává az öt kiválasztó közösség szeretete, hálája válik.)

A pártok révén történő szűkkeblű, viszálykodó, közösségellenes politikálást fel kell számolni.

Hasonlóképpen meg kell szüntetni azt a vérlázító gyakorlatot is, amelynek az a lényege, hogy a politikusok csak a választási kampány időszakában keresik választóik kegyeit, az azt követő 4-5 évben (a következő voksolásig) azonban az egyéni önzés vezérli őket: ehhez meg kell teremteni a ciklus közbeni visszahívhatóság intézményét.

(A parlamentbe területi alapon, illetve különböző, nem párt jellegű szerveződések által lehetne kerülni. Két-kamarás parlament esetén a felsőház tagjait az egész ország választaná közti tiszteletben álló, bölcs személyekből.)

*

Szinte hallom az olvasók ellenvetéseit: naivság, ábrándok és vágyálmok összessége. Lehet, de akkor mi van e helyett? Ehínségek, járványok, természeti katasztrófák, háborúk, széteső társadalom, tomboló erőszak néhány évtizeden belül.

A világ jelenlegi vezetői eddig nem kápráztattak el bennünket vezetési képességeikkel, bölcsességükkel, némi reményt azonban mégis csak az adhat, hogy a szaporodó vészjósló jelek és az erősödő társadalmi mozgalmak hatására még időben végrehajtják a szükséges változtatást, megmentve ezzel az emberiség szakadék felé rohanó vonatát.

Zámbó Zoltán